

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.42

DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.1/20>

Сидоров Я.О.

Запорізький національний університет

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СКЛАДНИКА ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Предметом дослідження в науковій статті є сучасний стан і перспективи розвитку правового забезпечення соціального розвитку села та сільських територій. Методологічно ця проблематика пов'язана з розвитком наукових поглядів щодо сутності та змісту аграрної політики в напрямі переходу від вузького трактування її змісту, обмеженого, по суті, лише відносинами агровиробництва, до більш широкого, який охоплює функціонування й розвиток сільського господарства загалом.

Підкреслено, що державна аграрна політика останніх років мала експорторієнтований характер і сприяла збільшенню валового виробництва сільгосппродукції, однак соціального розвитку сільських територій і підвищення рівня життя сільського населення не відбулося. Визнання пріоритетності соціального складника державної аграрної політики на законодавчому рівні має декларативний характер і не має належного правового й організаційного забезпечення. Проаналізовано чинні нормативно-правові акти, проекти та законодавчі пропозиції й виділено основні напрями вдосконалення правового забезпечення соціальної складової державної аграрної політики. Підкреслено, що найбільш актуальним убачається розвиток напрямів, заснованих на публічно-приватному партнерстві між державою, місцевими громадами, агробізнесом і неурядовими організаціями. Підтримка розвитку соціальної сфери села повинна сприяти конкурентоспроможності сільського господарства, поряд із тим вона повинна узгоджуватися з прийнятими нашою країною вимогами СОТ. Серед таких напрямів – диверсифікація сільських територій (зокрема розвиток неаграрних видів діяльності) й соціальна корпоративна відповідальність агробізнесу. Запропоновано розробити та прийняти спеціальний законодавчий акт у сфері сільського туризму й відповідну Державну програму його розвитку. Також визначено шляхи вдосконалення законодавчого підтримання публічно-приватного партнерства у сфері реалізації концепції соціальної відповідальності аграрного бізнесу.

Ключові слова: аграрне право, аграрне законодавство, державна аграрна політика, диверсифікація, правове забезпечення, сільське господарство, сільські території, сільський туризм, сталий розвиток, соціальна відповідальність, соціальна сфера.

Постановка проблеми. Питання ефективності правового забезпечення соціального складника державної аграрної політики набувають особливої актуальності у світлі сучасних трансформаційних процесів, що відбуваються у праві на тлі глобалізації, зумовлюючи тенденції соціалізації державної політики та права, підвищуючи роль держави в забезпеченні балансу публічних і приватних інтересів і гарантуванні прав людини. Державна аграрна політика на сучасному етапі повинна бути спрямована на використання переваг глобаліза-

ції для розвитку вітчизняного аграрного сектору й водночас мінімізацію її ризиків і негативних побічних ефектів, особливо в соціальній та екологічній сферах. На жаль, під час перехідного періоду умови життя в сільській місцевості України значно погіршилися. Дослідження міжнародних організацій, таких, як ФАО та Європейська комісія, свідчать про погіршення соціальної та екологічної ситуації. Рівень безробіття зріс, рівень доходів домогосподарств знизився, а рівень депопуляції сільської місцевості зріс. Ситуація ускладнюється

невтішними житловими умовами, обмеженим доступом до соціальних, культурно-розважальних послуг і подальшим поширенням бідності [1, с. 9]. Загрозливих масштабів набуває тенденція скорочення сільського населення: з 2016 року чисельність сільського населення зменшилася на 1,2% і на початок 2018 року становила понад 13 млн. осіб, повідомляє Інститут аграрної економіки НАН України. Смертність у сільській місцевості в середньому по Україні майже в 1,8 раза перевищує народжуваність: у 2017 році коефіцієнт народжуваності становив 9,9 особи, тоді як коефіцієнт смертності – 17,3 особи на 1000 осіб наявного населення. Наявна демографічна криза на селі поглиблюється в тому числі внаслідок еміграції, насамперед трудової, до Польщі, а останніми роками також до Чехії, Словаччини та країн Балтії [2]. Державна аграрна політика останніх років мала експортоорієнтований характер і сприяла збільшенню валового виробництва сільгосппродукції, однак соціального розвитку сільських територій і підвищення рівня життя сільського населення не відбулося.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках аграрно-правової науки різні аспекти правового забезпечення соціального складника державної аграрної політики були предметом дослідження у монографічних роботах О. Гафурової, Н. Мартинової, А. Статівки, Н. Титової, а також відображені в працях О. Білінської, В. Єрмоленка, В. Жушмана, І. Кульчій, О. Туєвої, Г. Савченко, В. Уркевича й інших. Варто відзначити й роботи вчених-економістів і фахівців із державного управління (наприклад, О. Білоруса, О. Бородіної, Т. Зінчук, П. Гайдучького, Ю. Губені, П. Саблука, О. Скидан, Ю. Рубана, С. Шерстюк, В. Юрчишина та інших). Наявні наукові розвідки, безперечно, проведені на високому фаховому рівні, однак складність і соціальна значимість зазначених питань потребують подальшого поглибленого пошуку найбільш оптимальної моделі державної аграрної політики розвитку соціальної сфери села, удосконалення відповідного аграрного законодавства та практики його застосування.

Постановка завдання. Відповідно, метою публікації є визначення сучасного стану правового забезпечення соціального складника державної аграрної політики та пошук основних шляхів підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з тенденцій розвитку наукових поглядів щодо сутності та змісту аграрної політики є посту-

повий перехід від вузького його трактування, обмеженого, по суті, лише відносинами агро-виробництва, до більш широкого, який охоплює функціонування та розвиток сільського господарства загалом (так, підкреслюючи взаємозв'язок виробничих і соціальних відносин, науковці пропонують їх об'єднати й назвати галузь права, нормами якої вони регулюються, «агровиробниче й селянське право» [3, с. 81]). У наукових дослідженнях обґрунтовується пріоритетність статусу селянина [4, с. 129, 132] та значення соціальної сфери села, основоположними елементами останньої, на думку О. Гафурової, є сільське населення (з такими його характеристиками, як демографія, зайнятість, рівень і якість життя) та сільські території (з їх соціальною й інженерною інфраструктурою та поселенською мережею) [5, с. 100].

Визнання пріоритетності соціального складника державної аграрної політики відбувається й на законодавчому рівні. Досить прогресивним для свого часу було прийняття Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 р. № 400-ХІІ, яким встановлено низку організаційно-економічних і правових заходів забезпечення соціального розвитку. Однак, як правильно зазначають науковці, цілу низку його норм закріплено без урахування економічних, правових, організаційних і соціальних умов функціонування сільського господарства, а тому в більшості ці норми є «мертвонародженими», з «нульовою» ефективністю [3, с. 14–15]. На жаль, такими ж декларативними виявилися й положення ст. ст. 3 й 4 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період 2015 року», який як окремий складник останньої визначає забезпечення комплексного й постійного розвитку сільських територій і передбачає посилення соціального захисту сільського населення, встановлення заробітної плати й пенсійного забезпечення працівників сільського господарства не нижче середнього рівня в галузях економіки держави.

Питому вагу у правовому забезпеченні соціального складника державної аграрної політики становлять нормативно-правові акти підзаконного характеру. Насамперед це Укази Президента: «Про Основні засади розвитку соціальної сфери села» від 20 грудня 2000 р. № 1356/2000, «Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектора економіки» від 21 лютого 2002 р., «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери

села» від 15 липня 2002 р. № 640. Саме Указом Президента від 15 липня 2002 р. № 640/2002 свого часу затверджено важливий програмний акт – Державну програму розвитку соціальної сфери села на період до 2005 р. Серед актів концептуального та програмного характеру варто відзначити Концепцію Національної програми відродження села на 1995–2005 рр., схвалену Постановою Верховної Ради України від 4 лютого 1994 р. № 3924-12, Концепцію Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 р., схвалену Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 573, Концепцію Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006–2010 рр., схвалену Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 р. № 536, нарешті, Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158.

Особливої актуальності набувають акти, прийняті впродовж останніх років. Серед них варто відзначити Концепцію розвитку сільських територій, схвалену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 року № 995-р, у якій визнано потребу в комплексному підході до розв'язання проблем розвитку сільських територій, в основу якого закладаються принципи сталого розвитку, у якій окреслено головні пріоритети розвитку сільських територій і механізм підготовки аграрного та сільського сектору держави до функціонування в умовах зони вільної торгівлі з ЄС. Відповідний План заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р, як один із пунктів передбачає розроблення законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо забезпечення комплексного розвитку сільських територій.

Оцінюючи стан правового забезпечення соціального складника державної аграрної політики, учені-аграрники відзначають надмірну узагальненість, декларативність, неактуальність, формальний характер, превалювання підзаконних актів і відсутність належного законодавчого врегулювання. Прийняття великої кількості програм не сприяє належному правовому регулюванню вказаних відносин, зауважує О. Гафурова, а лише створює додаткові проблеми в процесі їх реалізації та вкрай негативно відбивається на процесі правозастосування. Надалі дослідниця вказує на переважно декларативний характер «програмних актів», відсутність чіткого механізму реалізації

та пропонує розробити і прийняти «Загальнодержавну програму соціального розвитку сільських територій», спеціальний нормативно-правовий акт, яким може стати Закон України «Про соціальний розвиток села та сільських територій», окрім того, зважаючи на вагоме значення відносин соціального розвитку села, основні засади їх правового регулювання встановити в Аграрному кодексі України [5, с. 72,78; 6, с. 73].

Одним із перших учених, які звернули увагу на необхідність спеціального законодавчого акта в досліджуваній сфері, був А. Статівка з пропозицією прийняти Закон України «Про сталий розвиток сільських територій» [3, с. 37]. Висловлені пропозиції підтримані та розвинуті в дисертації О. Білінської [4, с. 146]. На доцільності застосування системної основи для правового забезпечення сталого розвитку сільських територій наполягає Н. Мартинова, а саме: по-перше, включення в розроблені проекти Аграрного та Екологічного кодексів принципів і положень сталого розвитку; по-друге, урахування принципів і положень сталого розвитку в чинних кодексах і законах, що стосуються аграрного законодавства; по-третє, унесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, а також розроблення і прийняття на законодавчому рівні нових законодавчих актів [8, с. 27].

Проаналізуємо також одну з останніх «дорожніх карт реформування аграрного сектору», що запропонована Міністерством аграрної політики та продовольства і схвалена Національною радою реформ, а саме Проект Єдиної комплексної стратегії та План дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр. від 15 жовтня 2015 р., положеннями якого сільський розвиток як відродження села визначено як один зі стратегічних пріоритетів. Відповідно, пропонується низка напрямів і заходів, які пов'язані, по-перше, з підвищенням якості життя й диверсифікацією господарської діяльності в сільській місцевості, по-друге, з лідерством громад. Для визначення більш конкретних перспектив розвитку правового забезпечення соціального складника державної аграрної політики зацікавленість викликає запропонований задля реалізації Стратегії відповідний План дій на 2015–2020 р. Наведено окремі положення зазначеного Плану, які безпосередньо стосуються дослідження.

По-перше, Планом передбачено на 2015–2016 р. перегляд нормативно-правової бази реєстрації й розвитку неаграрних видів діяльності на селі (на жаль, це положення дотепер не виконане).

Також передбачається внесення змін до нормативно-правових актів, відомчих інструкцій і регулятивних процедур, еквівалентних вимогам аналогічних документів Європейського Союзу, що дасть змогу спростити започаткування і створить сприятливі умови для розвитку несільськогосподарських видів діяльності на селі. Наступні заходи розвитку позааграрних видів діяльності мають організаційно-правовий характер: розроблення та впровадження пілотних проектів зі стимулювання неаграрних видів діяльності й підтримки мікропідприємництва в сільській місцевості за напрямками: сільський і аграрний туризм, біоенергетика, рибництво, деревообробка, будівництво тощо, а також із розвитку телекомунікаційної інфраструктури; підтримка господарюючих суб'єктів щодо збереження, модернізації і створення місцевих інфраструктурних об'єктів з метою розширення базових послуг для економіки сільських територій і сільського населення, відродження й розвитку села; формування пілотних проектів з підтримки ініціатив суб'єктів господарювання в розбудові інфраструктури й відродженні села на засадах державно-приватного партнерства, зокрема вибір пілотних ініціатив здійснювати з урахуванням особливостей розвитку сільської інфраструктури та відродження сіл на засадах партнерства із залученням громадянського суспільства; проведення конкурсного відбору локалізації пілотних проектів; реалізація пілотних проектів тощо.

Загалом запропоновані заходи заслуговують на позитивну оцінку. Уважаємо, що в умовах дефіциту бюджету й недостатнього фінансування державних і регіональних програм розвитку соціальної сфери села найбільш актуальним убачається розвиток напрямів, заснованих на публічно-приватному партнерстві між державою, місцевими громадами, агробізнесом і неурядовими організаціями. На нашу думку, серед таких напрямів – диверсифікація сільських територій (зокрема, розвиток неаграрних видів діяльності) та соціальна корпоративна відповідальність агробізнесу.

Концепт диверсифікації – продукт глобалізації або, більш точно, продукт пошуку шляхів мінімізації її негативних наслідків впливу на сільське господарство. У низці міжнародних актів диверсифікація розглядається в контексті сталого розвитку сільських територій, наприклад, Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища й розвитку та Порядку денному на XXI століття (1992 р.), Йоганнесбурзькій декларації зі сталого розвитку та Йоганнесбурзькому плані виконання рішень (2002 р.), а також у Підсумковому документі конференції зі сталого розвитку

в Ріо-де-Жанейро у 2012 році «Майбутнє, якого ми хочемо». Аналіз міжнародного й зарубіжного досвіду правового регулювання питань диверсифікації сільських територій свідчить про те, що остання, базуючись на фундаменті концепції сталого розвитку, розглядається як засіб сприяння не лише економічному зростанню, а й досягненню екологічної безпеки та соціального розвитку в аграрній сфері.

Останнім часом спостерігається підвищення уваги науковців до проблематики диверсифікації сільських територій. Більшість робіт виконується з економічного погляду, хоча й містить певні пропозиції з правового забезпечення останньої. Позитивним є звернення й учених-правників до зазначеного питання. Так, І. Кульчій визначає диверсифікацію сільських територій за участю сільськогосподарських товаровиробників як діяльність сільськогосподарських товаровиробників щодо сталого розвитку сільських територій, яка полягає в запровадженні форм з урізноманітнення сільськогосподарської (виробничої) та (або) несільськогосподарської (промислової) діяльності, а також надання послуг у сфері сільського туризму, які спрямовані на досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей [9, с. 11–13].

Одним із перспективних напрямів несільськогосподарських видів діяльності є сільський (аграрний) туризм, розвиток якого сприяє розширенню сфер зайнятості сільського населення, отриманню додаткового прибутку й підвищенню якості життя мешканців сільської місцевості, подоланню безробіття, зокрема створенню нових робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури, збереженню та відновленню місцевих традицій і народних промислів, підвищенню рівня екологічної свідомості. Досвід реалізації Спільної аграрної політики розвитку сільських територій Європи (CARPE) та відповідних програм комплексного соціально-економічного розвитку села в європейських країнах, важливим складником яких визначається державне сприяння і стимулювання розвитку заходів, пов'язаних із розвитком сільського туризму, свідчить про його ефективність у подоланні соціально-економічних та екологічних проблем у сільському господарстві. Нормативно-правове забезпечення сільського туризму натепер здійснюється згідно з положеннями Господарського, Цивільного, Податкового кодексів, Закону України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. та Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003р., Закону України

«Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17 червня 2004 р., Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р., Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. й низки підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, Порядку надання послуг із тимчасового розміщення (проживання), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р., актів програмного характеру – Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р., Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р., Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р., Наказу Мінагрополітики України «Про затвердження плану заходів Мінагрополітики України щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року» від 18 січня 2013 р. № 24 (на жаль, більшість запланованих заходів так і не виконано), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій» від 19 липня 2017 р. тощо.

Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про недосконалість правового регулювання сільського туризму, зокрема наявності численних колізій (наприклад, у низці нормативно-правових актів терміни «сільський зелений туризм» розглядаються як тотожні, в інших уживається термін або «сільський зелений туризм» або «сільський туризм», нарешті, у Законі України «Про туризм» сільський та екологічний (зелений) туризм виділено в самостійні види; невизначеною залишається правова природа сільського туризму, а саме його належність до підприємницької діяльності чи до особистого підсобного господарства тощо).

На думку О. Туєвої, основними організаційно-правовими заходами, що забезпечать належне функціонування сільського зеленого туризму, варто визнати такі: 1) прийняття Закону України «Про сільський зелений туризм»; 2) розроблення й затвердження Державної Програми сприяння розвитку сільського зеленого туризму; 3) стимулювання розвитку й запровадження заходів державної підтримки цієї діяльності та її суб'єктів; 4) належну правову регламентацію стандартизації та сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму [10, с. 34]. Своєю чергою, І. Кульчій пропонує прийняти Закон України «Про розвиток сільського туризму України», а також указує на

необхідність розроблення національної програми сталого розвитку сільського туризму як складника стратегії сталого розвитку сільських територій [9, с. 15]. Натомість Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму пропонує розробити законопроект «Про сільський туризм», який повинен визначити загальні правові, організаційні й соціально-економічні принципи реалізації державної політики в зазначеній сфері. На законодавчому рівні має бути визначено: 1) поняття тих видів туризму, що провадяться на сільських територіях; 2) заходи їх державної підтримки; 3) суб'єкти, їхні права й обов'язки; 4) порядок здійснення таких видів діяльності [11]. Отже, аналіз чинної нормативно-правової бази, практики її застосування й відповідних доктринальних напрацювань свідчить про розпорошеність, фрагментарність правового забезпечення розвитку сільського туризму та його загальний характер. Науковці, які досліджували зазначені питання, єдині в тому, що відсутність спеціального нормативно-правового акту є однією із серйозних перешкод для розвитку сільського туризму.

Під впливом міжнародного та європейського права й у руслі концепції сталого розвитку та актуалізації практики взаємодії держави, бізнесу й суспільства набуває свого поширення ідея соціальної відповідальності бізнесу. Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на аграрний бізнес призводить до більш активного руху іноземного капіталу, з одного боку, та виходу українських виробників на зовнішні ринки – з іншого. Концепція соціальної відповідальності агробізнесу базується на категоріях суспільного інтересу (навіть коли він суперечить приватним інтересам бізнесу), який усвідомлюється й ураховується шляхом добровільного взяття та реалізації відповідних зобов'язань виробничо-економічного, соціального й екологічного характеру суб'єктами агрогосподарювання. Аналізу чинного стану та особливостей формування правових засад упровадження й реалізації соціальної відповідальності аграрного бізнесу присвячено окремі публікації автора [12]. Підкреслимо лише, що узагальнення та систематизація думок і пропозицій, відображених у науковій літературі, свідчать про необхідність запозичення відповідного європейського досвіду та закріплення на нормативно-правовому рівні основних положень щодо механізму розвитку соціальної відповідальності аграрного бізнесу, до складу якого повинні входити такі елементи: інформаційний (пропаганда, формування суспільної думки,

роз'яснення значення й переваг соціальної відповідальності аграрного бізнесу); нормативний (вироблення єдиного підходу до визначення та основних форм соціальної відповідальності аграрного бізнесу; єдиних національних стандартів соціальної відповідальності аграрних підприємств з урахуванням чинних міжнародних стандартів; запровадження обов'язкової соціальної звітності); організаційно-методичний (надання методичної допомоги аграрним підприємствам у запровадженні проєктів, систем і програм соціальної відповідальності, підготовка кадрів, сприяння участі у міжнародних заходах і програмах соціальної відповідальності); стимулювальний (пільги, заходи матеріального та морального заохочення участі аграрного бізнесу в програмах соціальної відповідальності).

Висновки. Досвід реалізації правових засад державної аграрної політики у сфері соціального розвитку села свідчить про її декларативність і низьку ефективність. Інтенсифікація аграрного виробництва та зростання його експортного потенціалу відбувається на тлі соціальних диспропорцій, занепаду соціальної інфраструктури й системи соціальних послуг, безробіття, погіршення умов життя сільського населення, його депопуляції та трудової міграції. Тому однією з тенденцій розвитку наукових поглядів щодо сутності аграрної політики є поступовий перехід від вузького трактування її змісту, обмеженого, по суті, лише відносинами агровиробництва, до більш широкого, який охоплює функціонування й розвиток сільського господарства загалом.

Визнання пріоритетності соціального складника державної аграрної політики проголошується в низці нормативно-правових актів, однак, оцінюючи стан правового забезпечення соціального складника державної аграрної політики, учені-аграрники відзначають надмірну узагальненість, декларативність, неактуальність, формальний характер, превалювання підзаконних актів і відсутність належного законодавчого врегулювання даних питань. В аграрно-правовій літературі висловлюються пропозиції щодо прийняття окремого законодавчого акта з питань соціального розвитку села та відповідних державних програм. Підтримуючи саму ідею вдосконалення правової бази забезпечення соціального складника державної аграрної політики, пропонуємо провести сис-

тематизацію законодавства щодо таких питань, як поняття, принципи, форми та методи державної політики соціального розвитку села у вигляді відповідного Розділу майбутнього спеціального Закону про державну аграрну політику. Заслугують на увагу й розвиток запропоновані в чинних програмних актах і відповідних проєктах заходи із соціального розвитку села, які проаналізовані вище. Уважаємо доцільною їх систематизацію та конкретизацію в окремій комплексній Стратегії соціального розвитку села. Найбільш актуальним убачається розвиток напрямів, заснованих на публічно-приватному партнерстві між державою, місцевими громадами, агробізнесом та неурядовими організаціями, зокрема диверсифікація сільських територій (розвиток неаграрних видів діяльності) та соціальна корпоративна відповідальність агробізнесу.

Одним із перспективних напрямів неаграрних видів діяльності є сільський (аграрний) туризм, розвиток якого сприяє розширенню сфер зайнятості сільського населення, отриманню додаткового прибутку й підвищенню якості життя мешканців сільської місцевості, подоланню безробіття, зокрема створенню нових робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури, збереженню та відновленню місцевих традицій і народних промислів, підвищенню рівня екологічної свідомості. В Україні розвиток сільського туризму лише починає набирати оберти і потребує послідовної та виваженої державної підтримки. Натомість аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про колізійність і недосконалість правового регулювання сільського туризму, відсутність конкретних законодавчих положень щодо його розвитку на державному рівні. Отже, доцільними є розроблення та прийняття спеціального законодавчого акта у сфері сільського туризму та відповідної Державної програми його розвитку. Також одним зі шляхів підвищення ефективності правового забезпечення соціального складника державної аграрної політики є вдосконалення законодавчого підґрунтя публічно-приватного партнерства у сфері реалізації концепції соціальної відповідальності аграрного бізнесу й, відповідно, активізація державної підтримки в запровадженні та розвитку останньої за такими напрямками, як інформаційний; нормативний; організаційно-методичний; стимулювальний.

Список літератури:

1. Гагалюк Т., Шафт Ф. Звіт з аграрної політики «Корпоративна соціальна відповідальність аграрного бізнесу». Київ, 2016. 63 с.
2. У сільській місцевості – демографічна криза. URL: <https://agropolit.com/news/10800-u-silskiy-mistsevesti--demografichna-kriza> (дата звернення: 15.01.2020).
3. Статівка А.М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні : монографія. Харків : Право, 2007. 208 с.
4. Савченко Г.І. Пріоритетність розвитку сільського господарства України як принцип аграрного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2012. 197 с.
5. Гафурова О.В. Правові проблеми соціального розвитку села : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2015. 478 с.
6. Гафурова О.В. Деякі питання удосконалення законодавства у сфері соціального розвитку села. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 68–75.
7. Білінська О.В. Правові засади державної аграрної політики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2013. 187 с.
8. Мартинова Н.О. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2016. 193 с.
9. Кульчій І.М. Організаційно-правове забезпечення диверсифікації сільських територій за участю сільськогосподарських товаровиробників : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2014. 23 с.
10. Туєва О.М. Організаційно-правові заходи забезпечення діяльності у сфері сільського зеленого туризму. *Актуальні проблеми публічного та приватного права*. 2017. № 2 (16). С. 29–34.
11. Сучасні виклики для сільського зеленого туризму. URL: (дата звернення: 15.01.2020).
12. Сидоров Я.О. Соціальна відповідальність бізнесу у контексті правового забезпечення державної аграрної політики. *Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах Євроінтеграції* : матеріали «круглого столу» (Харків, 8 груд. 2017 р.). Харків, 2017. С. 215–217.
13. Sydorov, Y., Drobush, I., & Hulievska, H. (2020). Agrarian business and human rights: International and national level. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9 (25). P. 403–410.

Sydorov Ya.O. ACTUAL QUESTIONS OF THE LEGAL ENSURING OF THE SOCIAL PART OF THE STATE'S AGRICULTURAL POLICY

The object of the investigation of this scientific article is the modern state and the perspective of legal ensuring's development of the social progress of the village and its territories. Methodologically this range of problems is connected with the development of scientific opinions about the essence and content of the agricultural policy in the direction of change from its narrow understanding, which is limited only by the relations of agricultural manufacturing, to the wider one, which covers the functioning and development of the agricultural industry in general.

It is underlined that the state agricultural policy of the latest years was characterized as export-oriented and assisted in increasing of the gross manufacturing of the agricultural production but there was no social growth of the agricultural territories and no increase in the level of life of people living in the village. The acceptance of the priority of social part of the state agricultural policy at the legislative level has the declarative character but has no proper legal and organizational ensuring. Valid domestic legal and regulatory instruments, projects and legislative suggestions were analyzed and the main directions of the improvement of legal ensuring of the social part of the state agricultural policy were pointed out. It was noted that the most actual is considered the development of directions which are based on the public-private partnership between the state, local communities, agricultural business and nongovernmental organizations. The support of the development of the village's social sphere should contribute to the competitiveness of the agricultural industry, and besides it should be coordinated with the demands of WTO, which were accepted by our country. Diversification of the rural territories (in particular, the development of non-agricultural types of activities) and the social corporative responsibility of the agricultural business are among such directions. It was suggested to develop and accept the special statute in the sphere of rural tourism and the corresponding State program of its development. Also the ways of improvement of legislative basis of the public-private partnership in the sphere of realization of social responsibility of the agricultural business' conception were determined.

Key words: agricultural law, agricultural legislation, state agricultural policy, diversification, legal ensuring, agricultural industry, rural territories, rural tourism, constant development, social responsibility, social sphere.